

BREZİLYA EKONOMİSİ

Sabire KİPER*

ÖZ

Küreselleşme dünya ekonomisinde ve siyasetinde yeni bir vizyonun oluşmasına ve yeni yapıların ortaya çıkmasına neden oldu. Bu değişimi zamanında sezen ve önlemlerini alan Brezilya, sahip olduğu tarihi, kültürel ve sosyo-ekonomik potansiyelini harekete geçirdi ve yükselişe başladı. Bu çalışma, Brezilya'nın tarihsel, kurumsal ve ekonomik perspektifini, uluslararası sistemdeki konumunu, Türkiye ve diğer dünya ülkeleriyle olan ticari ilişkilerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Brezilya, ekonomik perspektif, ticari ilişkiler

BRAZIL ECONOMY

Abstract

Globalization caused a new vision and new forms emerge in the world economy and politics. Brasil, being aware of this transformation on time and taking precautions, evoked its historical, cultural and socio-economic potentials and began to rise. This study aims to examine Brazil's historical, institutional and economic perspective, the position of the international system, Turkey and other commercial relations with the countries of the world.

Key words: Brasil, economic perspective, commercial relations

GİRİŞ

Güney Amerika kıtasında yer alan 26 eyalet ve başkent Brasilia (Brezilya)'dan oluşan Brezilya (resmi olarak Brezilya Federal Cumhuriyeti), 190 milyon nüfusu ile Güney Amerika Kıtası'nın en kalabalık ülkesidir. 8.514.876,599 km² yüzölçümü ile dünyanın 5. büyük ülkesidir ve Güney Amerika Kıtası'nın %47'sini oluşturmaktadır. Kıtada bulunduğu konum itibarıyla, Şili ve Ekvator dışında Güney Amerika Kıtası'nda bulunan bütün ülkelere sınırı

* Gaziantep Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi,
kiper-sabire@hotmail.com

vardır. Kuzeyinde Venezüella, Guyana, Surinam ve Fransız Guyana'sı, güneyinde Uruguay, Arjantin ve Paraguay, batıda ise Bolivya, Kolombiya ve Peru ile sınır oluşturmaktadır.

1500 yılında Portekizli denizci Pedro Alvares Cabral tarafından keşfedilmiş, önce bir Portekiz kolonisi iken 1822 yılında bağımsızlık ilanından sonra Brezilya İmparatorluğu ve 1889 yılında başkanlık sistemiyle yönetilen Brezilya Federal Cumhuriyeti şekline dönüşmüştür.

Brezilya Tarihi, her biri döneminin önemli ihraç üretimi olan, beş ekonomik periyoda ayrılabilir. Birinci periyod; 1500-1550 Avrupa tekstiline kırmızı boya sağlamak için Brezilya kerestesi. Avrupalılar bu dönemde ülkenin liman, köprü, körfezlerini ele geçirmek için mücadele etmişlerdir. İkinci periyod; Portekizlilerin kıyılarda egemen olduğu 1530- 1650 yılları, şeker kamışından şeker elde edildiği Şeker dönemidir. Üçüncü dönem, altın ve gümüşün keşfedildiği 1690- 1750 yıllarıdır. Altın ve gümüşün keşfedilmesi koloni merkezini kuzeydoğu kıyılarından ülke içlerine çekmiştir. Altın üretiminin 19. yy sonlarına doğru azalmasıyla kahve üretimi dördüncü periyodu oluşturmuş ve 1920 yılına kadar sürmüştür. 1930'dan sonra başlayan endüstrileşme Brezilya'nın ekonomik tarihinin bir özeti gibidir. Bu dönemde Brezilya tarıma bağlı bir ekonomi olarak üretim fazlası yaratmak için iş gücüne ihtiyaç duymuştur. Ancak bu durum beraberinde kölelik sistemini getirmiştir. Köleliğin yasaklanması ile de ucuz iş gücü arayışı ve göçler başlamıştır. Böylece Brezilya'nın çok kültürlü ve çok devinimli ekonomisi, toplumsal hayatı direk olarak etkilemiştir. Ekonomik sistem bu dönemde siyasi yapı üzerinde oldukça önemli bir etkiye sahip olmuştur ki pek çok askeri darbe açıktan açığa, etnik ya da dini sebepler varmış gibi gösterilerek, ekonomiyi düzeltme amacı ile yapılmıştır. Fakat genel olarak, amaca ulaşamamıştır. İhracat kökenli Brezilya Ekonomisi ülkeyi şekillendirmiştir. İhracat, kölelik ve patriarşi Brezilya Tarihi'nin değişmezleri olmuştur. Beşinci dönemi oluşturan endüstrileşme dönemi, 1990'a kadar uzanmaktadır.

Asya ve Rusya krizleri, Brezilya ekonomisini aşırı değerlenmiş döviz kuru ve gittikçe kötüleşen cari hesap dengesi ile yakalamıştır. 1995 yılında uygulamaya konulan yönlendirilmiş sabit kur sistemi ile 1997'de Asya krizinin yol açtığı finansal karışıklık döneminde ayakta kalmayı başarabilmiş ancak Rusya krizinden 5 ay sonra Ocak 1999'da çökmüştür. Ekonomideki yavaşlama 2001'e kadar sürmüştür .

Brezilya krizini tetikleyen temel faktör, Rusya’da yaşanan devalüasyon ve/veya Rusya’nın dış borçlara yönelik moratoryum ilan etmesinin olumsuz etkilerini yaşayan yabancı yatırımcılar olmuştur. Yine, Rusya krizinden bire bir etkilenmeyen ancak, IMF destekli istikrar programı altında kriz yaşayan Rusya örneğinden dolayı fonlarını geliştirmekte olan ülke ekonomilerinden çekme kararı alan sermaye çevrelerinin de, Brezilya krizi üzerinde tetikleyici bir etkisi olmuştur. Brezilya krizinin en çarpıcı yönlerinden birisi, Meksika, Tayland ve Güney Kore deneyimlerinin aksine, finansal sektör zayıflıklarının krizin tetikleyici faktörü olmamasıdır (Gruben ve diğerleri 2001).

Brezilya ekonomisi, 2002 yılında siyasi belirsizliklere bağlı riskler ve bu riske bağlı olarak değişen yatırımcı davranışlarından etkilenmiştir. Siyasi belirsizliklerin Brezilya’da finansal bir krize neden olmaması ve Brezilya’nın dış borç ödemelerini garantiye almak amacıyla, 2001 yılında da Brezilya’ya 15 milyar Dolar’lık kredi açmayı kabul etmiş olan Uluslararası Para Fonu (IMF), Brezilya’ya 2002 yılında 30 milyar Dolar’lık ek kredi vermeyi kararlaştırmıştır. Brezilya ekonomisi ancak 2003 yılının ikinci yarısından itibaren gerçek anlamıyla yeniden toparlanma sürecine girebilmiş ve alınan bir karar ile Aralık 2005 tarihinde 15.5 milyar dolar tutarında olan IMF’ye olan borçlarının tamamı bir defada ödenmiştir.

15 Eylül 2008’de Amerikan yatırım bankası Lehman Brothers’ın iflas etmesi, tüm dünyayı etkisi altına alan küresel mali kriz sadece Londra, New York, Tokyo ya da Frankfurt gibi finans merkezlerini değil, kalkınmanın eşliğindeki ülkeleri de kötü bir şekilde etkilemiştir. 2008 yılı Aralık ayında kriz Brezilya’yı tam anlamıyla pençesine geçirmiş, televizyon, mobilya, otomobil satışları büyük oranda kesilmiştir. Kriz Brezilya’da sadece tüketimi durma noktasına getirmemiş, ham ve gıda maddesi ile sanayi ürünleri ihracatı %50’nin üzerinde azalmıştır. Büyük sanayi bölgelerinde işsizlik artmış ve milli gelir %1,5 oranında gerilemiştir.

Aslında hükümet, krizin Latin Amerika’nın bu en büyük ülkesini teğet geçeceğini düşünmüştür. Fakat umulanın aksi olmuştur. Krediler pahalılaşmış, ihracat durgunlaşmış ve en önemli endüstri kollarında duraksamalar yaşanmıştır. Ancak hükümetin faizleri indirimi, finans piyasasına para aktarımı, vergi indirimi ve sübvansiyonlar gibi hızlı ve doğru kararlar alınmasıyla özel tüketim yeniden canlanmıştır. Brezilya, 2004’den küresel krizin patlak verdiği 2008 başına değin toplam 130 milyar dolar tutarında finansal sermaye ve portföy yatırımı elde etmiş; ancak Real gerçek düzeyini korumayı başararak, cari işlemler dengesinde fazlalık

yaratabilmiştir. Brezilya 2008 yılında ise yaklaşık 29 milyar dolar düzeyinde bir cari işlemler açığı vermiştir.

Brezilya’da kayıt dışı ekonomi 1998 yılında resmi GSMH’nin % 29’unu oluşturmaktadır (Schneider and Enste, s. 58). 2001 yılında bu rakam %38.2 ye yükselmiştir (Prokhorov, 2001: 48-49). Brezilya’da kayıt dışılıkla mücadele için harcama belgelerinin üzerinde “piyango numarası” olduğunu görüyoruz. Bu uygulama Brezilya’nın bazı eyaletlerinde örneğin Sao Paulo’da yıllardır başarı ile sürdürülüyor.

Dünyada gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ve her geçen gün dünya ticaretinde önem kazanan Brezilya sanılanın aksine yalnızca samba ve futboldan ibaret bir ülke değildir. Birçok ülkeyle ekonomik ve ticari protokoller oluşturan Brezilya, Güney Amerika’nın en büyük ekonomisine sahiptir ve küreselleşen dünya piyasalarındaki birçok sektörde ilk sıralarda yer almaktadır.

Günümüzde en çok ihracat yapan 20 ülke arasında bulunan Brezilya Rusya, Hindistan ve Çin gibi yüksek potansiyeli olan ülkeler arasında görülmektedir. Ancak Brezilya’nın dünya ekonomisindeki bugünkü yerine kolay kavuştuğu söylenemez. Tarihinde iki kriz yılı ve siyasi belirsizlik dönemleri atlatmış olan Brezilya, yüksek enflasyon, gelir adaletsizliği gibi pek çok ekonomik sorunla yüz yüze gelmiş ancak bu dönemi temeli 1990’lı yıllarda atılan sağlam makro ekonomi politika setleriyle atlatmayı başarmış ve bugünün dünya ekonomisinde en büyük 8 ülkeden biri olmayı başarmıştır.

1. BREZİLYA EKONOMİSİNİN ÖZELLİKLERİ

1.1. Enflasyon

Brezilya zengin doğal kaynakları ve geniş yüz ölçümü, nüfusu ve gelişen iç pazarı ile dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir. Ancak tüm bunların yanında enflasyon hızındaki artışla da ilk sıralarda olmuştur. 1970’li yıllarda artan enflasyon oranları, 1979 yılında uygulamaya konulan Ortodoks istikrar programlarıyla aşağı çekilmeye çalışılmıştır. Ancak kemer sıkma politikasına rağmen enflasyon oranları düşürülemediği. Enflasyon oranlarının düşmemesindeki en büyük etken olan politik konsensüsü ve askeri yönetim; yerini sivil hükümete bırakmıştır (Işın, 2005:3-5). Oldukça sert önlemlere dayalı fiyat kontrollerine rağmen enflasyon oranı 1985’te %380’e varmıştır. Bu olumsuz gelişmeler neticesinde 28 Şubat 1986’da Sarney yönetimi tarafından Cruzado planı ve onun içerdiği heterodoks şok tedbirler uygulanmaya konulmuştur. Cruzeiro’dan üç sıfır atılarak oluşturulan yeni para birimi

Cruzado dolar karşısında sabit bir pariteye bağlanmıştır. 1988-1989 döneminde enflasyon oranının %1500 olacağını tahmin edilmesi üzerine hükümet Summer planını açıklamıştır. Plana göre ücret ve fiyatlar 45 sürüyle dondurulmuş, paradan üç sıfır atılmıştır. Ancak bu plan da diğerleri gibi başarılı olamamıştır. Enflasyon oranları 1988’de % 682 iken, 1989’da % 1287’ye çıkmıştır.

Ağustos 1998’de Rusya’da yaşanan krizin Real üzerine devalüasyon baskısı oluşturması nedeniyle 1999’da enflasyon hedeflemesi politikasına geçilmiştir. Brezilya’da Enflasyon hedefi iki yıllık dönemler itibarı ile açıklanmış, TÜFE baz alınarak belirlenmiştir. Enflasyon hedefi 1999 yılı için %8, 2000 yılı için % 6 ve 2001 yılı için % 4 olarak belirlenmiştir. Tolerans aralığı ise her yıl için yüzde +/- 2 olarak belirlenmiştir. 1999 ve 2000 yıllarına enflasyon oranı, tolerans limitleri içinde kalmayı başarmıştır. 2001 yılında Brezilya’da yaşanan enerji krizi, Arjantin’de yaşanan krizinde etkisiyle, enflasyon oranı mevcut hedefin 1.7 puan üzerine çıkmıştır. 2002 yılı için enflasyon oranı ise hedefin 5 puan üzerinde,%12,53olarak gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda enflasyon oranları daha ılımlı bir seyir izleyerek kontrol edilebilir düzeye gelmiştir.

Tablo 1.1. Brezilya Enflasyon verileri

Enflasyon(%)								
Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Oran(%)	14,7	6,6	6,9	4,2	3,6	4,1	4,4	3,5

Kaynak: EIU-Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Report, Mayıs, 2009.

Genel olarak, uygulandığı 4 yıl boyunca Brezilya’da enflasyon hedeflemesi sisteminin başarılı olduğu söylenebilir. Şöyle ki, 1999 döneminde seçilen fiyat endeksi -IPCA- % 8,94’e ulaşmıştır. GSYİH ’deki büyüme yüzde 0,8 olarak gerçekleşmiştir. 1998 yılında 6,6 milyar dolar olan dış ticaret açığı1,2 milyar dolara düşmüştür. Faiz oranları yüzde 19 seviyelerine düşmüştür. Faiz dışı fazla yüzde 3,1 olarak gerçekleşmiştir.

1.2. Büyüme

1968-1973 ekonomik mucize döneminde, Brezilya ortalama %10’a varan büyüme hızı ile dünyanın en yüksek büyüme hızına ulaşmıştır. 1964 yılı programında anti-enflasyonist politikaların benimsenmesiyle, 90’lı yıllarda enflasyon %40 ‘a inmiş, ancak büyüme hızında azalmayı da beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllarla birlikte ekonomik büyüme trendi istikrarlı

bir gelişim göstermektedir. 1990'lardaki büyüme performansı 1980'lerdeki ekonomik büyüme performansından yaklaşık %43 daha yüksektir. 1982-1991 döneminde yıllık ortalama %2,1 olan büyüme, 1992-2001 döneminde ortalama %3 olmuştur.

Tablo 1.2: Brezilya Ekonomisinde Büyüme Performansı

Yıllar	2007	2008	2009	2010
Reel Büyüme Hızı (%)	5,7	5,1	-1,5	2,7
Sanayi üretimi büyüme oranı (%)	5,9	2,9	-4,5	2,0
Sabit sermaye yatırımları büyüme oranı (%)	13,5	13,7	-11,2	2,9

Kaynak: EIU-Economist Intelligence Unit, Brezilya, Country Report, Mayıs, 2009

Brezilya ekonomisinde 2004-2008 döneminde pozitif büyüme gerçekleşirken, 2009 yılında küresel ekonomik kriz nedeniyle negatif büyüme oranı gerçekleşmiştir. 2008 yılında % 0,2 oranında daralan Brezilya ekonomisinin 2010 yılı sonunda %5 oranında büyümesi beklenmektedir ve gelecek yıllarda bu büyümenin daha da hızlanacağı tahmin edilmektedir. Brezilya ekonomisinin sektörlere göre büyüme oranları ise, tarım sektörü ; %1,1 endüstri sektörü ; %1,7 ve hizmet sektörü % 0,8 şeklindedir. 2014 yılında belki de daha önce, Brezilya ekonomisinin İngiltere ve Fransa'yı geride bırakarak, dünyanın beşinci büyük ekonomisi olabileceği tahmin edilmektedir.

1.3. Gelir Dağılımı

1947'de 2000 ABD doları olan kişi başına milli gelir, 2007 yılında 7045 ABD dolarına yükselse de büyüme ve yapısal değişimler refah, gelir ve fırsat eşitliğini sağlayamamıştır. Ekonomik büyüme sonucu üretimdeki etkili artışa rağmen fakirlerin sayısı hızla artmaktadır. Ülkede gelir dağılımı adaletsizliği önemli bir problem olarak durmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçen Gini endeksi 2004 yılında Brezilya için 57,0' dır.

Tablo 1.3: Brezilya Gelir Dağılımı

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
GSYİH (Milyar \$)	663,4	881,8	1.089,0	1.333,6	1.575,2	1.332,1	1.430,1
Nüfus (Milyon)	181,6	184,2	186,8	189,3b	191,9	194,4	196,8
Kişi Başına Gelir(\$)	3.657	4.320	5.829	7.044	8.208	6.852	7.266

Kaynak: EIU-Economist Intelligence Unit, Brezilya, Country Report, Mayıs, 2009

Brezilya da 152 milyon yoksul insan bulunmaktadır ve bu sayı her yıl 3 milyon daha artmaktadır. Bu 152 milyonun biraz azı veya fazlası yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Ülkede açlıkla ve yoksullukla mücadele edilmektedir. Ailelerin geliri yaklaşık olarak 60 dolardır ve bunun sınırın üzerine, 100 dolara çıkartılması için 4 yıl gerekmektedir. Aradaki 40 dolarlık farkın karşılanması ciddi yardım programlarını gerektirmektedir. Bu programlardan birisi eğitimle ilgilidir. Yoksulluk sınırı altında yaşayan ailelerde, gelişmekte olan diğer ülkelerde olduğu gibi çocuklarını okula yollamama eğilimi vardır. Bu aileler çok sayıda çocuk sahibi olduklarından çocuklarını maaşlı bir işte çalıştırarak aile gelirlerini yükseltmeye çalışmaktadırlar. Bu bağlamda, hükümet, çocukların okullarına devam etmelerini sağlamak için her çocuk başına aylık 5-6 dolar yardımda bulunmaktadır.

1.4. İstihdam

Brezilya'da işsizlik oranı %8-9 civarındadır. Ülkede yaklaşık 79 milyon işçi nüfusu vardır. Sektörlere göre işgücü dağılımı, tarım sektörü %23,1; endüstri sektörü %23,7 ve hizmet sektörü %53,2 şeklindedir. Ülkede özellikle kadınlar arasında istihdam oldukça düşük seviyelerdedir ve genç nüfus arasında işsizlik oranları yıllar itibariyle artış göstermektedir. Kayıt dışı istihdam yaygın ölçüde artmakta ve Brezilya'da toplam istihdamın yarısını oluşturmaktadır. Ücret eşitsizlikleri ülkede sürekli yüksek seviyelerde kalmaktadır. Son dönemlerde asgari ücret 350 Real = 163 USD\$ civarındadır.

Tablo 1.4: Brezilya İşsizlik Oranı(%)

İşsizlik(%)					
Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007
Oran (%)	12,3	11,5	9,8	10,2	9,3

Kaynak: EIU Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Report, Şubat, 2007

Orta vadede Brezilya’da önemli oranda bir nüfus yaşlanması olacağı ve bunun da yeni çalışanların arzını sınırlandıracağı öngörülmektedir. Önümüzdeki 15 yıl içinde, işgücünün Brezilya’da yarıya düşeceği beklenmektedir. Ülkede eğitilmiş işgücü seviyesi oldukça düşüktür. İşgücü pazarının gereksinimlerini karşılamak için eğitim kalitesini arttırılmaya çalışılmaktadır.

1.5. Yabancı Sermaye

Bölge ülkelerinin hepsinde olduğu gibi Brezilya’da da, istikrarlı ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin temininde dış dünyaya daha fazla açılmak suretiyle uluslar arası ticaretten daha fazla pay alınarak ve daha fazla yabancı sermaye çekilerek gerçekleşeceği bilinci yerleşmektedir. Brezilya’da yabancı yatırımlara olumlu bir yaklaşım vardır. Bununla beraber, devlet tekelinde olan bazı kurumlarda ve finans sektörünün dallarında yabancı yatırımlara bazı kısıtlamalar getirilmiştir.

Brezilya ulusal parası Real, küresel krizin başlangıcından bu yana inişli çıkışlı evreler geçirdikten sonra yaklaşık % 30’luk bir reel değerlenmeye uğramıştır. Döviz piyasalarında yaşanan bu gelişmelerin Brezilya’nın ihracat performansını ve cari işlemler dengesini olumsuz etkileyeceğinden kaygılanan Brezilya hükümeti, 2009 yılı Ekim ayında kısa vadeli sermaye hareketlerinin Brezilya ulusal parası “Real” üzerine olan olumsuz etkilerini kontrol etmek amacıyla, hisse senetlerinin yurtdışından gelen yabancı sermaye yatırım talepleri üzerine %2 oranında vergi getirilmiştir.

Brezilya’nın Tobin vergisi uygulamasının amacı ülkedeki sermaye akımlarının krize rağmen devam etmesidir. Toplam yabancı yatırımcı portföyü, 2008 yılı sonunda 288 milyar dolardan 2009 Eylül ayında 490 milyar dolara kadar yükselmiş, sermaye girişleri özellikle hisse senedi tarafında gerçekleşmiştir. Tobin vergisi konulduktan sonra sermaye girişi yavaşlamakla birlikte devam etmiştir. Eylül 2009 ile Mart 2010 arasında toplam portföy

yatırımı stokunun 77 milyar dolar daha artmıştır. Buna paralel olarak, uluslararası rezervler de 34 milyar dolar daha artarak 256 milyar dolara çıkmıştır. İhracat, yılın ilk 7 ayında 2009'a oranla % 27 oranında artmıştır. Ancak ithalat çok daha hızlı olarak % 45 oranında yükselmiştir. Sonuçta, 12 aylık dış ticaret fazlası 2009 Eylül ayına göre 5 milyar dolar düşmüştür. Nominal kurun (yani günlük piyasa kuru) değerlendirme süreci durmuştur ancak tersine de dönmemiştir. Ancak enflasyon farkları dikkate alınınca, reel kurun değerlendirme süreci hafifleyerek de olsa devam etmiştir.

Sonuç olarak, Brezilya'da ekim ayında uygulanmaya başlayan Tobin vergisi akabinde, sermaye girişinin devam ettiği, trendin yavaşladığı, yerel kurun değer kazanması sürecinin yavaşladığı, ihracatın canlanma trendine girdiği ancak buna rağmen dış ticaret fazlasının düştüğü görülmektedir. Kısacası; Brezilya tecrübesinden Tobin vergisinin reel kurlar ve dış ticaret üzerinde güçlü bir olumlu etkisi olduğunu tam olarak söyleyemeyiz. Ancak, Tobin vergisi konulmasaydı reel kurların daha da değerlendirilmesinin devam etmesi ve dış ticaret dengesinin daha da menfi etkilenmesi söz konusu olabilirdi.

2. TEMEL EKONOMİK SEKTÖRLER

2.1. Tarım Sektörü

Brezilya ekilebilir alanlar açısından zengin bir ülkedir. Ekilen alan, yaklaşık 45 milyon hektardır. Çiftçileri, resmi kredilere daha az bağımlı kılacak bir finansman sisteminin kurulmasıyla ekilen alanın kolaylıkla iki katına çıkacağı tahmin edilmektedir. Hükümet politikaları, genelde sanayileşme ve diğer tarım dışı faaliyetlerin desteklenmesine dayalı olmaktadır.

Brezilya, tarım ürünleri bakımından dünyanın en önemli ticaret yapan ülkelerinden biri olmasına rağmen, sektör 1980'lerin sonuna kadar korumacı politikalara maruz kalmıştır. Ülkenin çoğu yerinde kullanılan teknikler geri kalmış olup, gübre kullanımına, tohum seçimine çok az önem verilmektedir. Büyük ölçekli makineleşme ülkenin güneyindeki eyaletlerle sınırlanmıştır. Bununla beraber, 1990'lardaki ticaret liberalizasyonu Brezilya'nın tarımsal üretimdeki karşılaştırmalı avantajını güçlendirmiş olup, verimlilik artmıştır.

Tarımda ürettiği oldukça çeşitli ürün yelpazesiyile, gıda sektöründe kendi kendine yeten bir ülke olan Brezilya, dünyanın en büyük şeker, kahve, portakal suyu, soya, et ürünleri, tütün, mısır, deri ve pamuk üreticileri arasındadır. Ayrıca son yıllarda üretim potansiyelleri

artan bio-teknoloji, etanol, kağıt ve selüloz üretiminde de dünya çapında adından söz ettirmeyi başarmıştır.

2.2. İmalat Sektörü

Brezilya imalat sanayi, büyüklük ve çeşitlilik açısından Latin Amerika ülkeleri arasında birinci sırada yer almaktadır. Makineler, elektrikli ekipmanlar ve otomotiv gibi geleneksel sektörlerin yanı sıra; havacılık sanayi ve telekomünikasyon ekipmanları alanında son on yılda önemli atılımlar gerçekleştirmiştir.

Brezilya, 1930'lardan itibaren ithal ikameci sanayileşme modeli ile büyük imalat sektörünü geliştirmiştir. 1970'lere gelindiğinde ihracat üretim kapasitesi genişlemiş ve yüksek yatırımlar gerçekleştirilmiştir. 1980'lerde ise, Brezilya temel ara malları ihraç eder hale gelmiştir. 1990'larda ticaretin serbestleştirilmesi süreci imalat sektörünü dış rekabete maruz bırakmıştır. 2000'li yıllarda İmalat sanayinin canlanmasında devletin desteğinin de önemli katkısı olmuştur.

2.3. Hizmet Sektörü

1993'deki ekonomik genişlemeden beri, iletişim hizmetlerine yönelik talepte hızlı bir artış gözlenmiş, taleple, arz arasındaki boşluk açılmaya başlamıştır. Özelleştirme, bu soruna bir çözüm olarak ortaya atılmıştır. Temmuz 1998'de ulusal telefon firması Telebras'ın %51 hissesinin satışı yapılmıştır. Yabancı yatırımcılar da satışta önemli bir rol oynamıştır.

Telekomünikasyon alanında, her 100 kişiden 19'u sabit telefon hattına sahip olup, mobil telefon yoğunluğu açısından her 100 kişiden 54'ü mobil hatta sahiptir. Mobil teknolojinin ucuz olması, düşük gelirliilerin de telefon sahibi olmasının ve kullanım oranının yükselmesinin başlıca sebebidir.

Posta hizmetleri hızlı ve yaygın bir ağa sahiptir. "Sedex 10": postalandığı günün ertesi sabah saat 10.00'a kadar postayı ulaştırma garantisi vermekte, "sedex hoje" ise postalandığı gün ulaştırma garantisi ile hizmet sunmaktadır. Uluslararası posta gönderimlerinde ise "sedex mundi" 200 den fazla ülkeye posta gönderim imkanı sunmaktadır ve "exporta facil" düşük değerdeki malların ithalat ve ihracatında tercih edilmektedir.

2.4. Madencilik Sektörü

Brezilya, büyük ölçüde mineral kaynaklarına sahip bir ülkedir. Dünyanın en büyük üreticisi ve ihracatçısıdır. Demir rezervleri, dünya toplamının üçte birine denk gelmektedir. Sanayi merkezlerinin yakınında bulunan yüksek kaliteli demir cevheri yatakları 30 yılı aşkın

süredir işletilmektedir. Yine, Latin Amerika'nın en büyük boksit yataklarına sahip ülkesi Brezilya'dır.

Ülke açısından önemli diğer madenler ise manganez, kömür, krom, altın ve çinkodan oluşmaktadır. Silikon açısından da Brezilya hatırı sayılır bir ülkedir. Dünyadaki en geniş niyobyum yatakları Amazon bölgesinde bulunmakta ve Brezilya, dünya rezervlerinin %78'ini elinde tutmaktadır. Kıymetli ve yarı kıymetli taşlar, bakır, berilyum, alçı taşı, kireç taşı, uranyum, toryum ve zirkonyum yönünden de Brezilya'nın bol rezervleri mevcuttur. Madencilik alanında en büyük değişiklik, Amazonlarda ve kuzey bölgesinde ekolojik dengeye duyarlı idari düzenlemelerin yapılmış olmasıdır. (EIU, 2006). 1995 yılında kabul edilen anayasa değişikliği ile madencilik sektöründe yabancı yatırıma izin verilmiştir. Yabancı ülkeler, özellikle altın keşfine yönelik ilgi ve arzu göstermektedir.

2. DIŞ TİCARET

Brezilya ekonomisi dış ticaret dengesi açısından sürekli sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunların temelini ise, 1950'lerin ortasındaki hızlı sanayileşmeden önce ekonominin doğal kaynak ürünleri ihracatına bağlı olması oluşturmaktadır. Bununla beraber, 1970-1980'de ihracatın çeşitlendirilmesi ve imalat sanayi ihracatının büyümesiyle, ticaret açığı artmış, ekonomik faaliyetler ivme kazanmıştır. Bu açıklar karşısında, 1982-1984, 1990-1992'de şiddetli istikrar programları uygulanmıştır.

1989'da başkan Fernando Collor de Melo'nun seçilmesini takiben, Brezilya, ticarete liberalizasyon programını uygulamış ve ihracat performansını yükseltmiştir. 1991 yılından sonra MERCOSUR Gümrük Birliği'nin oluşturulmasıyla, Arjantin, Paraguay ve Uruguay ile olan tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılmasına önem verilmiştir. 1990'ların ilk dört yılında ticaret fazlalıkları gerçekleştirilmiştir. 1994 yılında Real'in değer kazanması sonucu, yurtiçi talep genişlemiş ve sonraki üç yılda ithalat patlama yapmıştır. İhracatçıların büyüyen yurtiçi talep üzerine yoğunlaşmaları sonucunda ticaret açıkları kaçınılmaz olmuştur. 1995 yılında ticaret açığı 3,5 milyar \$ iken, 1997 yılında 6,6 milyar \$'a tırmanmıştır. 1997'nin ortasında giderek büyüyen ticaret açığı uluslararası yatırımcılar arasında endişeye yol açmıştır. Bu endişeleri gidermek amacıyla, hükümet 1997 ve 1998'de acil uyum planları hazırlamıştır. Bununla beraber 1998 yılında yapılan seçimlerin etkisiyle, ticaret açığı sadece marjinal olarak daralma göstermiştir. 1999 yılının ocak ayında yapılan devalüasyon ve daraltıcı maliye ve para politikalarının etkileriyle beraber ticaret açığı 1,2 milyar \$'a düşmüştür. 2001 yılında, dış

ticaret fazla verir hale gelmiş, 2002-2003 yıllarında da fazla vermeye devam etmiştir. 2004 yılında ise Brezilya'nın ticaret dengesi bir önceki yıla göre yaklaşık %35 artış göstermiş ve dış ticaret 33,7 milyar dolar fazla vermiştir.

Brezilya artan ihracatı sayesinde 2001 yılında 2,6 milyar \$ olan dış ticaret fazlasını 2002'de 13,1 milyar \$'a, 2003'te 24,8 milyar \$, 2004'te 33,6 milyar \$, 2005 yılında 44,7 milyar \$' a çıkarmıştır. 2006 yılının gerçekleşen 137,8 milyar \$' lık ihracat ve 91,4 milyar \$' lık ithalatla ticaret fazlası 46,4 milyar \$ seviyesine ulaşmıştır. 2007 yılında 160,6 milyar \$ ihracat, 120,6 milyar \$ ithalatla ticaret fazlası 40 milyar \$ seviyesine düşmüştür.

Tablo 3.1: Brezilya'nın Dış Ticareti (Milyon ABD Doları)

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2000	41.679	302.506	344.185	-260.827
2001	89.819	212.120	301.939	-122.301
2002	48.805	233.011	281.816	-184.206
2003	50.165	401.826	451.991	-351.661
2004	69.355	566.293	635.648	-496.938
2005	103.458	798.576	902.034	-695.118
2006	121.882	915.624	1.037.506	-793.742
2007	229.867	1.172.602	1.402.469	-942.735
2008	318.049	1.423.163	1.741.212	-1.105.114

Kaynak: The Economist Intelligence Unit / Country by Country, 2008.

Brezilya pazarının dışa açıklık oranı (ihracat + mal ve hizmet ithalatı/ GSYİH) son yıllarda büyük bir artış göstermiştir. 1996- 1999 döneminde %18,1 olan dışa açıklık oranı, 2000-2003 döneminde %27,3'e yükselmiştir. Dışa açıklık oranı 2008 yılında % 28,5 olarak gerçekleşmiştir.

Brezilya ihracatta sergilediği başarısını ihraç mallarını çeşitlendirerek ve geleneksel pazarlarının dışında kalan pazarlara açılarak elde etmiştir. Tarım ürünlerinin yanı sıra uçak,

otomotiv, demir, kimyasallar, makine, ayakkabı, kağıt, elektrik ve elektronik gibi endüstri ürünleri de önemli ihraç kalemleri arasına girmiştir.

Brezilya, geleneksel pazarı olan, Amerika kıtası ve Avrupa Birliği'nin yanında son dönemde Afrika, Ortadoğu, Doğu Avrupa ve Asya pazarlarına yaptığı ihracatın oranını önemli ölçüde arttırmıştır. Brezilya'nın ihracatı içinde önde gelen pazar Avrupa Birliği (%27.4) olmak üzere, ABD (%23.3), Mercosul (%13.9), Asya (%11.7), diğer Latin Amerika ülkeleri (%9), Afrika (%2.4), Orta Doğu (%2.4), Batı Avrupa (%1.6) ve diğer Avrupa ülkeleridir. (%31.4). (Mercosul Arjantin, Brezilya, Paraguay ve Uruguay tarafından oluşturulan dinamik bir ortak pazardır).

TABLO 3.2: Dış Ticaret (Milyon \$)

Yıllar	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat	73.203	96.677	118.530	137.807	160.649
Nakliye Ekipmanlar ve Parçaları	11.176	14.346	17.801	20.098	20.092
Metalurji ürünleri	7.158	9.792	13.079	15.068	18.666
Soya, yağlar	7.934	9.822	8.669	10.481	13.182
Kimyasal ürünler	1.744	1.722	2.382	3.936	3.012
İthalat	48.290	62.835	73.606	91.355	120.621
Makine ve elektrikli ekipmanlar	11.945	14.410	18.228	23.560	31.450
Kimyasal ürünler	8.782	11.092	12.384	14.414	18.585
Yağ	6.591	10.315	11.923	15.201	20.068
Nakliye Ekipmanlar ve Parçaları	4.942	6.536	8.287	10.301	14.416

Kaynak: EIU-Economist Intelligence Unit, Brezilya, Country Report, Haziran 2008

TABLO 3.3: Başlıca Ticari Partnerleri-2008, % Pay

Yıllar	2004	2005	2006	2007	2008
İhracat					
ABD	21,0	19,2	17,9	15,6	13,9
Arjantin	7,6	8,4	8,5	9,0	8,9
Çin	5,6	5,8	6,1	6,7	8,3
Hollanda	6,1	4,5	4,2	5,5	5,3
İthalat					
ABD	18,3	17,5	16,3	15,5	14,8
Çin	5,9	7,3	8,7	10,5	11,6
Arjantin	8,9	8,5	8,8	8,6	7,7
Almanya	8,1	8,3	7,1	7,2	6,9

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Forecast, Mayıs 2009

4. TÜRKİYE İLE OLAN TİCARİ VE EKONOMİK İLİŞKİLERİ

Coğrafi uzaklığın fazla olması ve ülkelerin birbirini iyi tanımaması nedeniyle bugüne kadar çok düşük seviyelerde seyreden Türkiye-Brezilya ekonomik ilişkileri, özellikle aynı konularda iş yapan firmaların ve kurumların işbirliğine giderek ortak üretim ve pazarlama yapmaları halinde büyük bir potansiyel taşımaktadır. Genel olarak Brezilya tarafı Türkiye ile işbirliği yapmak açısından konuya olumlu yaklaşmaktadır. Türk işadamlarının Brezilya'ya daha iyi tanıyıp, aktif bir şekilde konuya eğilmeleri, ülkeler arasındaki ticaret hacminin artmasında ve Türkiye açısından eksik olan dengenin düzeltilmesinde önemli rol oynayacaktır.

Dış ticaret rakamlarına baktığımızda, 2004 yılında Türkiye'nin Brezilya'ya ihracatının 60,9 milyon \$, Brezilyadan ithalatı ise 529 milyon \$'dır. 2005 yılında Türkiye'nin Brezilya'ya ihracatı 103,4 milyon \$, Brezilya'dan ithalatı ise 798,5 milyon \$'dır. 2006 yılının ilk on ayı itibarıyla ihracatımız 100,1 milyon \$, ithalatımız 737,4 milyar \$'a ulaşmıştır. 2007 yılında Türkiye'nin Brezilya'ya ihracatı 229,9 milyon \$, Brezilya'dan ithalatı ise 1.172,6 milyon \$'dır. 2008 yılında ihracatımız 318 milyon \$, ithalatımız 1.423,8 milyon \$'a ulaşmıştır.

TABLO 4. 1: Türkiye-Brezilya ikili Ticareti (ABD \$)

YIL	İTHALAT	İHRACAT	DIŞ TİCARET DENGESİ	DIŞ TİCARET HACMİ
2000	302.505.071	41.679.353	-260.825.718	344.184.424
2001	212.121.093	89.817.583	-122.303.510	301.938.676
2002	236.091.178	48.978.714	-187.112.464	285.069.892
2003	401.826.090	50.165.495	-351.660.595	451.991.585
2004	566.292.870	69.355.258	-496.937.612	635.648.128
2005	798.575.858	103.457.889	-695.117.969	902.033.747
2006	934.782.476	121.881.519	-812.900.957	1.056.663.995
2007	1.172.669.219	229.913.652	-942.755.567	1.402.582.871
2008	1.423.867.764	318.027.480	-1.105.840.284	1.741.895.244
2009*	295.392.528	54.476.143	-240.916.385	349.868.671

*Ocak-Mart verileri

Kaynak: DTM -Dış Ticaret Bilgi Sistemi, 2009.

Tablo 4.2: İkili Ticarete Başlıca Maddeler (ABD Doları)

İhracat

Madde	2006	2007	2008
Kara Taşıtları için Aksam ve Parçalar	38.856.367	41.472.330	63.909.444
Metalleri Dövme, İşleme, Kesme, Sataflama, Makineleri	4.434.590	9.712.982	21.557.946
Demir/Çelik Sıcak Hadde Yassı Mamulleri (Genişlik> 600mm.)	34.266	7.460.537	11.945.346
Kauçuktan Yeni Dış Lastikler	247.896	1.198.108	11.849.273
Demir/Çelik Yassı Mamul, Kaplı, Sıvanmış (Genişlik > 600mm.)	0	1.592.758	10.686.343
Demir/Çelik Yassı Mamul, Soğuk Haddelenmiş Kaplanmış (Genişlik > 600mm.)	0	10.342.254	10.132.479
Yaprak Tütün ve Tütün Döküntüleri	3.667.671	5.323.910	10.061.649

Azot, Fosfor ve Potasyum gibi; İki/Üçünün Karışımları	0	7.712.100	9.470.700
Kabuklu Meyveler (Taze/Kurutulmuş)	12.173.564	7.958.147	8.254.252
Elektrik Transformatörleri, Statik Konvertisörler, Endüktörler	45.120	80.063	8.177.918
Liste Toplamı:	59.459.474	92.853.189	166.045.350
Genel Toplam:	121.881.519	229.913.652	318.049.072

İthalat

Madde	2006	2007	2008
Demir Cevherleri ve Konsantreleri	171.327.870	319.887.201	435.928.994
Traktörler	51.216.601	67.593.382	115.927.760
Yaprak Tütün ve Tütün Döküntüleri	47.935.076	64.064.893	96.350.861
Soya Fasulyesi	42.367.605	33.622.741	73.981.588
Yakmaya Mahsus Ağaçlar; Yonga, Talas, Döküntü, Kırıntı vb.	18.863.979	30.291.753	49.427.595
Sodalı ve Sülfatlı Odun Hamuru	31.839.462	30.819.897	43.634.379
Dozerler, Greyder, Skreyper, Ekskavator, Küreyici, Yükleyici vb.	33.862.638	40.450.592	41.044.355
Kahve	19.762.153	34.029.967	33.608.767
Pamuk	3.745.490	12.067.431	31.712.553
Hava-Vakum Pompası, Hava/Gaz Kompresörü, Vantilatör, Aspiratör	54.323.920	56.442.376	30.095.645
Liste Toplamı:	475.244.794	689.270.233	951.712.497
Genel Toplam:	934.782.476	1.172.669.219	1.423.163.396

Kaynak: EIU Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Report, Şubat, 2008.

Ülkemizin Brezilya ile ticaretinde verdiği açık 2002 yılından bu yana artış göstermektedir. 2007 yılına kadar Brezilya'ya ihracatımız düşük oranlarda artış gösterirken, bu ülkeden ithalatımız önemli miktarda artmıştır. 2007 yılının verileri bir önceki yıl ile kıyaslandığında Brezilya'ya ihracatımızda %88,6'lık bir artış sağlandığı görülmektedir. Bu artış, uçak (44 milyon dolar), demir-çelik (24,9 milyon dolar) ve gübre (19,4 milyon dolar) ihracatından kaynaklanmıştır. 2008 yılında ise Brezilya'ya ihracatımız %38 oranında artmış olup, en çok artış gözlenen ihraç kalemleri kara taşıtları aksam ve parçaları (%54) metal işleme makineleri (%122), yassı demir-çelik (%69), kauçuk dış lastik (%889) ve tütün (%89)'dür. Brezilya'dan ithalatımızdaki yüksek artış oranı ise halen devam etmektedir. 2008 yılında, bir önceki yıl ile kıyaslandığında, bu ülkeden ithalatımızın %21 oranında arttığı görülmektedir.

SONUÇ

Brezilya ekonomisinin tarih içerisinde gelişimi incelendiğinde, özellikle 1990 yıllar itibariyle ülke ekonomisinin toparlanma sürecine girdiği gözlenmektedir. Bu dönemde ülkenin tarih boyunca başa çıkamadığı enflasyonla mücadele etme politikalarının etkinliği, gelir dağılımındaki adaletsizlikleri düzeltmeye yönelik çalışmaların olumlu etkileri ve ülke ekonomisinin büyüme performansının 90'lı yıllar itibariyle pozitif seyir izlediği gözlenmektedir.

Brezilya ekonomisini sektörel bazda incelediğimizde, Latin Amerika'daki en gelişmiş endüstriyel sektörlere sahip olan Brezilya'nın çok çeşitli sanayi sektörleri, GSYİH'sının üçte birini oluşturduğunu görmekteyiz. Brezilya aynı zamanda çok yönlü ve sofistike bir hizmetler sektörüne sahiptir. Hizmetler sektöründe posta ve telekomünikasyon, en büyük alt-sektörleri oluşturmaktadır. Brezilya'nın maden kaynakları çok geniştir. Büyük demir ve magnezyum rezervleri endüstriyel hammaddelerin ve ihracat kazançlarının önemli kaynaklarını oluşturmaktadır.

Brezilya'nın son dönemlerde diğer ülkelerle ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirilmeye çalışılarak dünya ticaret sahnesine ani ancak kararlı bir giriş yaptığı gözlenmektedir. Brezilya ekonomisinin dünyanın önde gelen ekonomileri arasında yer alması ve gelecek 5 yıl içerisinde dünyanın 5. büyük ekonomisi adayı olması bu durumun ispatıdır.

Tüm bunların yanında, Brezilya'nın küresel bir güç olabilmesi için sadece ekonomik olarak güçlü olması yetmemektedir. Ekonomiye ek olarak silahlanma ve buna dayanılan güçle

dünya siyasetinde yer almak da tam olarak bir çözüm değildir. Bir ülkenin küresel güç olması için halkın bilgi ve refah seviyesinin yüksek olması en önemli basamaklardan biridir. Hemen, hemen bütün dünyada küresel güç olarak tanımlanan devletlerin birtakım ortak özellikleri vardır. Bunlar şöyle sıralanabilir;

- Yüksek ve üretken genç nüfus,
- Halkın yaşam standartlarının yüksek olması,
- Bilgi seviyesinin sürekli artması ve bilimsel çalışmaların sürekliliği,
- Bilginin teknolojiye aktarılma hızı,
- Pazar ekonomisi ve bu yolla gelen küresel ticaret,
- Gelişmiş teknolojinin satımının yapılabilmesi,
- Silahlanma ve ileri askeri teknoloji.

Eğer düşünülecek olursa, Brezilya bunların şu anda hiç birine sahip değildir. Halkın şu anda refah seviyesi, yaşam koşulları düzeltilse dahi eğitim ve bilgi seviyesinin yükseltilmesi zaman alacaktır. Bilginin kullanılması ve teknolojiye aktarılması ise daha fazla zaman gerektirecektir.

Brezilya'nın en büyük kaynaklarından biri tarımdır. Yani ülke elinde olanı kullanmakta, yeni bir şey üretmemektedir. Yeni bir şey üretilip satmayan ülkelerin önünde iki tarz sorun vardır. Bunlardan biri ekonomik alanda dış satım çeşitlendirilemezse ekonomik büyüme bir yerde duraklamaktadır. Brezilya bu nedenle şu anda pek çok ülke ile ekonomik anlaşmalar yoluna gitmektedir. Çünkü şu anda ne kadar fazla ülke ile anlaşır ve ticari ilişkiler kurarsa o kadar fazla ticari büyüme sağlayacaktır. Fakat bu ticari büyüme, pratikte mümkün olmasa da teoride bütün ülkelerle anlaşma yapınca bitebilir ve böylece ticaret hacmi hep bir sınırdan kalabilir. İkinci sorun; Brezilya'nın şu anki durumu eldeki kaynakları iyi yönettiği için zenginliğinin artmasıdır. Fakat bundan sonra gelebilecek herhangi bir kötü yönetim ya da ülke kaynaklarının tükenmesi, verimliliğin azalması ya da yeni bir ekonomik kriz bu ülkenin güç kaybetmesine hatta bölgesel güç olma iddiasına bile gölge düşürebilir. Brezilya teknoloji üreten bir ülke değildir. Ülke büyük çoğunlukla tarım kaynakları ile geçinmektedir. Ancak bunlar kalıcı bir gelir sağlayamayacak şeylerdir. Kötü geçen bir kış veya kötü bir yönetim Brezilya'yı büyük bir ekonomik krize sürükleyebilir.

KAYNAKÇA

1. EIU-Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Report, Mayıs, 2009.
2. EIU-Economist Intelligence Unit, Brezilya, Country Report, Haziran, 2008.
3. EIU-Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Report, Şubat, 2007.
4. EIU- Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Profile, 2006.
5. Dış Ticaret Müsteşarlığı, Dış Ticaret Bilgi Sistemi, 2009.
6. Gruben, William C. ve John H. Welch. “Banking and Currency Crisis Recovery: Brazil’s Turnaround of 1999”, Federal Reserve Bank of Dallas Economic and Financial Review, 2001.
7. IŞIN, Mehmet., İstikrar Politikaları, <http://www.gencsiyaset.com>, (5.2.2005).
8. PROKHOROV, Artem (2001), “The World Unebserved Economy Definition, Measurement and Optimality Considerations”.
9. Schneider, F. ve Enste D.H. (2000)., “Shadow Economies: Size, Causes and Consequences”, Journal of Economic Literature, 38:77-114.
10. The Economist Intelligence Unit, Brazil, Country Forecast, Mayıs, 2009.
11. The Economist Intelligence Unit / Country by Country, 2008.